

Elebitasunaz ohar pare bat

Mari Karmen Garmendia

Irakaskuntza elebidunaren arazoak gordin-gordinean dauzka ikastolak. Sorreran ia haur euskaldunez bakarrik osaturik zegoenak, 1970. urtearen ingurutik, hazkunde izugarriaz batera, ikaslegoaren hizkuntz jatorria aldaturik sumatu du¹.

Egoera berriaren aurrean, ordea, ezin izan dugu, sarritan, era askotako arrazoiengatik, planteamendu berririk egin, eta ikastolaren mugimenduko lehen aldiko eredu bakarraz —haur euskaldunentzako burutuaz— baliatu gara egungo ikaslegoari erantzuteko, ikasle horien gehiengoa ama-hizkuntzaz erdalduna izanik eta ingurune sozio-linguistiko erdaldunean bizi bada ere.

1976. urtean hasi ziren zenbait ikastola eta irakasle —irakasleak gehiago ikastolak baino— egoera berri horrentzako erantzun bila. Baina, egia aitortzeko, bide hori urratzea ez da beti erraza izan. Batez ere zenbait iritzi pedagogiko (?) eta politiko (?) alde batetik, eta irakasle askoren larritasuna (molde berriak bilatu beharrarena) oz-

topo gertatu direlako². Gaur, ordea, arazo hau kaleraturik dago eta aurrenengo pausoak besterik ez baditugu eman ere, uholdearen antzo datozkigun haur erdaldunak euskalduntzeko bitartekoak aztertzen eta planteamenduak egiten hasiak gara³.

I. Elebidun izatea zer den

Bi alderditatik aztertuko dugu puntu hau.

- 1) Irakasleon esperientziatik oro har eta motz esanda, azken urteotan honetara muga daiteke: haur euskaldunek erdara berehalaxe ikasten dute; haur erdaldunek ez dute euskara besteak erdara bezain «bizkor» ikasten, eta ez dute guztiek «ongi» ikasten (Konstatazio bat da hau; ez gara betiko analisi soziologikoak eta egiten hasiko).
- 2) Gai hauetan berezilari direnak, beren aldetik, elebidun izatea zertan datzan adierazten saiatu dira. Oro har, elebiduntzat jotzen da bi hizkuntza ulertu eta bietan mintzatzen den pertsona. U. Weinreich-entzat (1953) «bi hizkuntzen erabilera alternatiboa egiten duen pertsona da». Bloomfield-entzat (1958) «bi hizkuntzak konpetentzia berdinez menderatzea da». Haugen-entzat (1956) «elebakar ez den guztia da elebidun». Bistan da, ordea, definizio hauek zabalegiak direla eta inongo xehetasunik ez dutela eskaintzen.

Horregatik, Mackey-k fenomeno honek dituen alderdi ezberdinen analisi berria proposatu du⁴, eta hori, edo pareko zerbait, litzateke aplikatu beharko genukeena «bizkor»/«mantso», «ongi»/«gaizki» apreziazio arinetan gelditu gabe.

II. Bigarren hizkuntzaren lorpena

Bigarren hizkuntzaren lorpenari buruz gure artean nagusitutako iritzia hau izan da:

- 1) Haurrak «erraztasun» haundia du hizkuntzak ikasteko;
- 2) murgil dezagun euskarari eta besterik gabe ikasiko du.

Aurrenengo puntua ez da guztiz gezurra. Ikertzaileek diotenez, zerebroaren plastikotasunaren arabera, eta ama-hizkuntzaren «sustraitasunaren» arabera, 3-4 urtetik 8 urtera arteko garai hori da egokiena bigarren hizkuntzaren irakaskuntza hasteko, bi hizkuntzen lorpena, jaiotzatik hasita, aldi berean egin ez denean noski⁵.

Baina «erraztasun» deitzen diogun hori egonagatik ere, Titone-k dionez *el aprendizaje de una segunda lengua está inevitablemente influido por el dominio operante de un aprendizaje lingüístico precedente, el de la lengua materna, pero no es fácil establecer hasta qué punto y en qué formas concretas*⁶.

Hori bakarrik ez. Ikertzaile berak aurrerago bigarren hizkuntzaren lorpen prozesua luzea dela aitortzen du: «*El aprendizaje de un idioma requiere largos períodos aun cuando se introduzcan procedimientos intensivos*»⁷.

Beraz, epe motzean ez da asko lortzen, are gutxiago gure kasuan, murgiltzea eta intentsibotasuna bat bezala hartu ditugu eta.

Bestetik, ezagutu behar da hizkuntzan murgil arazteko formula hori mundu guztian dagoela zabalduarik. Gurean ondorio onak eman izan dizkigu ikastoletako aurrenengo urteetan, haur erdaldunak gutxiengoa zirenean, eta ikasgelan, bene-benetan «bainu» euskalduna har zezaketen garaian. Baina murgiltze hori oso toki gutxitan da posible gaur Euskadin. Iaz Donostian, Mackey irakasleak garbi adierazi zuen ikasgela bateko haurren %10 baino gehiago erdalduna denean haur erdaldunek euskararik ez dutela ikasiko, baina euskaldunek erdara ikasiko dutela.

Egia esan, Mackey-k gure esperientziari zenbaki bat, porzentaia bat jarri besterik ez zion egin, hori horrela dela errealtatean frogatu dugulako, dakartzan ondorio kezkarri guztiekin.

Beraz, haur erdaldunak euskalduntzeko eredu berriak eskaintzea gehiago luza ez daitekeen lana da. Oker ari gara bigarren hizkuntzaren lorpena prozesu jakin, bakar eta tipiko bezala hartzen dugunean, joko honetako faktoreak (haurren adina, mo-

tibazioa, denbora, bi hizkuntzen egoerak...) alde batera utzirik eta ama-hizkuntzaren lorpenak bezalakoxe karakteristikak dituela uste izanez.

III. Ama-hizkuntzaren eta bigarren hizkuntzaren arteko nahasketa

Bigarren hizkuntzaren lorpenak hizkuntz ohitura berriez jabetu beharra sortzen dio hiztunari, nahiz fonetika, nahiz hiztegi, nahiz morfosintaxi mailan. Bi hizkuntza, edo gehiago, mintzatzeak aipaturiko maila horietan bi hizkuntzen arteko kutsadura eta nahasketa sor diezaioke hiztun elebidunari. Titonek honela adierazten du: *«en la mente de un parlante bilingüe, los dos sistemas lingüísticos usados pueden permanecer separados (tanto en lo fonético como en lo semántico) o pueden confundirse a causa de una identificación parcial (generalmente, identificación de lo semántico). En el primer caso se tiene el bilingüismo en su verdadero sentido; en el segundo pueden producirse fenómenos llamados de 'interferencia'»*⁸.

Gure kasuan, ikastoletako haur askoren elebitasuna oso interferentzitsua da. Baina jokoan dauden bi hizkuntzen artean bistakoa da euskara dela kutsadurarik haundiena jasaten ari dena.

Situazio horren aurrean galdera hauek sortzen zaizkigu:

- posible al da behin adin batetik aurrera (13-14 urte) euskara interferentzitsu hori gainditzea?
- interferentzitsu bezala bataiatu dugun euskara hori ez al da «hizkuntza mixto» baten karakteristikak hartzen ari?

Erantzunak, ziur aski, ez dira ximpleak, baina jadanik egin beharreko gutxienezko lana puntu hauetara laburtuko genuke:

- aipaturiko fenomeno honen azterketa sakona,
- hizkuntz didaktikaren planteamendu serio, erreal, benebenetakoa.

IV. Irakaskuntza elebidunerako irakasleen prestakuntza

Irakaskuntza elebidunean irakaslegoaren prestakuntzak duen garrantzia ez da zalantzan jartzen mundu zabalean, baina Euskal Herrian planteamendu apalen bat besterik ez da egin orain arte puntu honetan. Salbuespenak salbuespen, pertsona batek euskaraz mintzatzen jakitea askitzat jo izan da —nola mintzatzaren den kontutan hartu gabe eta bigarren hizkuntzako irakasle izateko gai den ere sarritan aztertu gabe— euskara irakasten jartzeko. Norbaitek urte zailen argudioa erabiliko du, eta ez da gezurra, baina jokabide horren ondorioak larriegiak dira salatu gabe uzteko. Are gehiago euskalduntze helburuak —era batera edo bestera— Euskal Herriko eskola gehienetara zabalzen ari diren une honetan.

Haurrek bigarren hizkuntza «berez» ikasten dutela sinetsi nahi dutenek, ez dute jabetu nahi euskalduntze proiektu bat aurrera eramanez ahal izateko irakaslearen prestakuntzak duen garrantziaz. Eta, garbi esan beharra dago, eguneroko jardunean ikusten den gauza dela, inprobisazioa eta entusiasmoa ez direla nahikoa jarritako helburuak lortzeko.

Haatik, euskara bigarren hizkuntza bezala irakatsiko duen irakaslegoaren prestakuntzarako plangintza osatu bat burutu eta irakasleei betearaztea luzaezinezkoa dute ardura hori dagoen erakundeek. Mackey-ren hitzak dira: «*El éxito o el fracaso de la enseñanza bilingüe, más que en la enseñanza unilingüe, dependerá de la competencia profesional y lingüística de los enseñantes, de su comportamiento lingüístico y de sus métodos y técnicas de enseñanza*»⁹. Beraz, irakasleen gaitasunari dago-kionez, berauek prestatzen dituzten zentruetan hezkuntz programak ezarri behar dira eta jadanik lanean ari direnentzat —eta hauetariko asko zain-zain dago— birprestakuntza edo *recyclage* erako ikastaldiak.

M. K. G.

1. Ikus zenbaki honetan bertan M. LASAren lana eta J. M. TORREALDAirena.

2. LASA, Mikel, «Objetivos lingüísticos de las Escuelas Bilingües» in: *La problemática del bilingüismo en el Estado español*, I.C.E., Leioa, 1980.
3. GARMENDIA, M.ª Carmen, «Proceso de adquisición del euskara de un grupo de niños castellanoparlantes en parvulario» in: *La problemática del bilingüismo en el Estado español*.
4. TITONE, Renzo, *Bilingüismo y educación*, Cap. 1, Ed. Fontanella.
5. TITONE, Renzo, *Psicolingüística aplicada*, Cap. 7, Ed. Kapelusz, 1976.
6. TITONE, Renzo, Op. cit., 116. or.
7. TITONE, Renzo, Op. cit., 116. or.
8. TITONE, Renzo, Op. cit., 148. or.
9. MACKEY, W., *Bilinguisme et contact des langues*, Ed. Klincksieck, Paris, 1976.

ALGUNAS OBSERVACIONES SOBRE EL BILINGÜISMO QUELQUES OBSERVATIONS SUR LE BILINGUISME

La ikastola, que en su nacimiento recibía casi sólo niños euskaldunes, desde 1970 ha sufrido la avalancha de niños castellanoparlantes. Aunque no con la suficiente prontitud se busca la solución del problema pedagógico específico planteado por su euskaldunización.

I. ¿Qué es ser bilingüe?

1) Desde la experiencia del maestro, ser bilingüe supone lo siguiente: los niños castellanoparlantes no aprenden el euskara ni tan pronto ni, a veces, tan bien como los euskaldunes aprenden el castellano.

2) Para los especialistas ser bilingüe entraña la capacidad de comprender dos lenguas y expresarse en ellas. Esta noción de bilingüismo exigiría ulteriores precisiones.

II. Adquisición de la segunda lengua

Los criterios predominantes entre nosotros han sido: 1) la gran facilidad del niño para aprender una lengua; 2) la introducción en un ambiente euskaldun es suficiente para el aprendizaje del euskara.

El primer criterio tiene mucho de verdad. Pero la lengua materna condiciona en forma y medida no fáciles de establecer el aprendizaje de una segunda lengua. Este requiere largos períodos.

Respecto a la introducción de un ambiente euskaldun que tan buenos resultados dió en las primeras ikastolas con pocos castellanoparlantes, constatamos que, hoy en Euskadi, es muy difícil de encontrar ese ambiente. No pocas veces ha ocurrido que mientras los euskaldunes aprendían el castellano, los castellanoparlantes no aprendían el euskara. Se hace urgente, por tanto, encontrar nuevos caminos para euskaldunizar a los castellanoparlantes. Se precisa de una pedagogía diferenciada.

III. Confusión de la lengua materna y de la segunda lengua

El usuario de una segunda lengua puede mantener separados los dos sistemas lingüísticos o puede confundirlos. En el primer caso tendríamos el verdadero bilingüismo. En el segundo se trata de interferencias.

El bilingüismo de niños de muchas ikastolas está lleno de interferencias en perjuicio del euskara. Ello hace preguntarse: 1) si es posible superar ese euskara lleno de interferencias, después de los 13-14 años; 2) si eso euskara lleno de interferencias en realidad no es una «lengua mixta».

Se hacen urgentes un análisis profundo y unos planteamientos didácticos serios y realistas.

IV. Preparación de profesores para la enseñanza bilingüe

La preparación de profesores bilingües no se ha atendido debidamente entre nosotros. La justificación de la dificultad de los tiempos recientes no es un impedimento para denunciar las enormes consecuencias que se han derivado. El entusiasmo y la improvisación no pueden suplir la escasa preparación. Es preciso crear un plan para la preparación del profesorado que enseña el euskara como segunda lengua, y aplicarlo en los centros correspondientes y en cursos de reciclaje especiales para quienes estén ya ejerciendo..

L'ikastola, qui à sa création ne recevait que des enfants euskalduns, supporte depuis 1970 une avalanche d'hispanophones. On recherche la solution au problème pédagogique particulier posé par l'euskaldunisation.

1. Que signifie être bilingue?

1.º) D'après l'expérience de l'instituteur, le fait d'être bilingue suppose que: les enfants hispanophones n'apprennent pas l'euskara aussi vite, et parfois aussi bien, que les euskalduns apprennent le castillan.

2.º) Pour les spécialistes, le fait d'être bilingue implique la capacité de comprendre deux langues et de s'exprimer à travers elles. Cette notion de bilinguisme exige d'autres précisions.

2. Acquisition de la seconde langue

Les critères prépondérants entre nous ont été les suivants: 1.º) la grande facilité de l'enfant pour apprendre une langue; 2.º) l'introduction dans une ambiance euskaldun est suffisante pour apprendre l'euskara.

Le premier critère est vrai en grande partie. Mais la langue maternelle conditionne, dans une forme et une mesure difficiles à établir, l'apprentissage d'une seconde langue.

Quant à l'introduction dans une ambiance euskaldun, ce qui a donné dans les premières ikastolas où il y avait peu d'hispanophones d'excellents résultats, nous constatons qu'aujourd'hui en Euskadi, il est très difficile de trouver cette ambiance. Il est donc urgent de trouver de nouvelles voies pour euskalduniser les hispanophones. Il faut aussi une pédagogie différenciée.

3. Confusion entre la langue maternelle et la deuxième langue

Celui qui utilise une deuxième langue peut maintenir séparés les deux systèmes linguistiques, ou bien il peut les confondre. Dans le premier cas

nous avons le véritable bilinguisme. Dans le second il s'agit des interférences.

Le bilinguisme des enfants de beaucoup d'ikastolas est plein d'interférences au détriment de l'euskara. Ce fait nous amène à poser les questions suivantes: 1.º) est-il possible de surmonter ce basque plein d'interférences après les 13-14 ans? 2.º) ce basque plein d'interférences ne serait-il pas en réalité une «langue mixte»?

Il est urgent de réaliser une analyse profonde et de se poser la question d'un enseignement sérieux et réaliste.

4. Préparation de professeurs pour l'enseignement bilingue

On n'a pas accordé suffisamment d'importance à la préparation de professeurs bilingues. La justification de la difficulté historique n'est pas un obstacle pour dénoncer les énormes conséquences qui en ont découlé.

L'enthousiasme et l'improvisation ne peuvent pas compenser une préparation déficiente. Il faut créer un plan pour la préparation du corps enseignant qui enseigne l'euskara comme seconde langue, et l'appliquer dans les centres correspondants lors de stages de recyclage pour ceux qui exercent déjà.